

Stručný úvod do venetštiny

Jiří Fišer

Vývojové fáze venetštiny

Venetština se jako každý přirozený jazyk průběžně vyvíjí a přestože jsou jazykové změny v rámci lidského života téměř nepostřehnutelné, v průběhu století může docházet k zásadním změnám celého systému jazyka. I proto je obtížné stanovit jasně definované fáze jazyka a každé dělení je tak dáno spíše tradicí, jež často využívá i nejazyková kritéria. Tak je tomu i ve venetštině, kde kromě proměny pravopisu hrají roli i velké historické přerovy.

Nejstarší historickou fází venetština je **pravenetština** přímo navazující na jeden z dialektů v té době ještě relativně jednotného baltoslovanského jazyka (bližší slovanským jazykům, ale i s jistými rysy, které jsou typické spíše pro baltské jazyky).

Na úrovni fonetiky nedošlo v tomto období k závažnějším změnám, výrazný posun však nastal na úrovni tvarosloví (například výrazné zjednodušení substantivní flexe a přestavba flexe slovesné).

Období větších fonetických změn nastal v období prvního království. Fonetické změny postihly především četné dvojhlásky, které se změnily na dlouhé zaokrouhlené samohlásky (ty předtím ve fonetickém systému neexistovaly) a zjednodušeny byly i slabiky na konci slov. V oblasti tvarosloví je nejvýznamnější změnou plná gramatikalizace (příponového) určitého členu a vznik složených časů.

Jazyk po provedení těchto změn je označován jako **starovenetština**. Na úrovni pravopisu se však fonetické změny téměř neprojeví (odpovídá tedy spíše stavu pravenetštiny). Jedinou výjimkou je zjednodušení koncových slabik (typicky koncovek), které se postupně prosadilo i v písmu.

Tento historický pravopis se používal i po rozpadu království, přestože průběžně docházelo k dalším výrazným změnám na úrovni hláskosloví včetně slovního přízvuku.

- **ztráta znělosti u nesonorních souhlásek**

Hlásky 'd', 'b', 'g', 'z' a 'ž' se mění na 't', 'p', 'k' a 's' a 'š'. Tím došlo k odstranění protikladu znělosti.

- **zjednodušení struktury slabiky**

Každá slabika musí začínat souhláskou (resp. spojením 's' a souhlásky) s vokálním jádrem, které může tvořit samohláska nebo dvojhláska (dvojhláskou je ve venetštině i spojení sonorních hlásek 'r', 'l', 'm', 'n' a to i v podobě klesavé např. 're' či 'la').

- **vokální jádro může být jen tzv. jednomorové či dvoumórové**

Ve vokálním jádru slabiky může být krátká samohláska (jednomórové) nebo dlouhá samohláska, dvojhláska s krátkou samohláskou (dvoumórové).

- **vznik nového přízvuku**

Nový přízvuk je umístěn na počátku slova (na první či druhé slabice) a je melodický, přičemž průběh melodie závisí na původní znělosti souhlásky v pretuře (úvodní souhlásce) přízvukné slabiky.

Všechny tyto změny probíhaly v období rozpadu venetského státu na jednotlivá vévodství a byly zakončeny již před válkami čarodějů. Rozkolísaný pravopis, jenž byl důsledkem těchto změn, byl zjednodušen až za vlády krále Boleslava I., kdy se (poprvé) stal téměř fonetickým. Tuto fázi venetštiny lze označit za **klasickou venetštinu**, neboť se v pravopise užívala dalších pět set let a zůstala také vzorem pro literární (spisovnou) venetštinu.

Vývoj v oblasti fonetiky však nešlo zastavit a tak venetština postupně přešla do fáze **pozdní venetštiny**. Mezi hlavní fonetické změny v tomto období patří:

- palatalizace velár před 'i' resp. 'j'
- důsledná metateze stoupavých dvojhlásek (jež se tak změnili na klesavé)

Zatímco první změna zasáhla celé území venetštiny ještě před vládou Spytihněva (i když v různém rozsahu), byla druhá dlouho omezena na centrální venetská nářečí (tj. především dialekty Týna a Mořské Věže).

Hláskosloví

Samohlásky

Samohláskový systém venetštiny je složitější než ve spisovné češtině. V klasické venetštině existovalo 9 krátkých samohlásek a 8 dlouhých, v pozdní byl jen mírně zredukován o dvě krátké a dvě dlouhé (v češtině je 5 dlouhých vokálů a 5 krátkých, z nichž 'ó' je periferní, neboť se vyskytuje jen v nečetných cizích slovech).

Následující tabulka ukazuje systém **krátkých samohlásek v klasické venetštině**. Pro zápis jsou použity znaky evropských abeced s výslovností, která alespoň přibližně odpovídá venetské (určitou výjimkou je znak 'ü' viz níže) a to s přirozenou preferencí českých grafémů. Přesnější specifikaci výslovnosti nabízejí IPA symboly v hranatých závorkách.

	přední	střední	zadní
zavřené	i [i] / (y) [y]		ü [ʉ] / (u) [u]
polozavřené	(ø) [ø]	(ə) [ə]	(o) [o]
polootevřené	e [ɛ]		a [ʌ]

Hlásky označované písmeny 'i', 'e', 'o', 'u' mají v zásadě stejnou výslovnost jako v češtině.

V klasické venetštině však zaokrouhlenost hlásek nezávisí na předozadní poloze jazyka. Existují tak hlásky přední se zaokrouhlením rtů jako zavřené 'y' (obdoba německého 'ü', polského 'y') či polozavřené 'ø' (obdoba německého 'ö'), a naopak nezaokrouhlené zadní 'ü' [IPA:ʉ] (volba grafému není v tomto případě optimální, ale mezi běžně dostupnými znaky jsem nenalezl žádný vhodnější). Samohláska zapisovaná 'a' je o něco zadnější a zavřenější než ke tomu v češtině (je zadním protikladem 'e' tj. je bližší nezaokrouhlenému 'o').

I ve venetštině se postupně začala projevovat tendence nezaokrouhlených předních a zaokrouhlených zadních samohlásek a to u hlásek zavřených. V pozdní venetštině se zaokrouhlené 'y' začalo vyslovovat jako nezaokrouhlené 'i' a v opačném gardu nezaokrouhlené 'ü' jako zaokrouhlené 'u' (tj. systém se přiblížil českému).

Některé krátké samohlásky (v tabulce uvedené v kulatých závorkách) mají ve venetštině omezenou distribuci. Hlávka 'ə' se vyskytuje výhradně na konci nominativů singuláru některých podstatných jmen a zájmen. Krátké zaokrouhlené samohlásky 'o', 'ø', 'u' a 'y' se omezují na vokální členy dvojhlásek.

Systém **dlouhých hlásek** je o něco symetričtější. Krátká střední (redukována) hlávka nemá dlouhý protějšek a dlouhé zaokrouhlené hlávky mají přibližně stejnou distribuci jako hlávky nezaokrouhlené.

	přední	střední	zadní
zavřené	í [i:] / ý [y:]		ű [u:] / ú [u:]
polozavřené	ø [ø:]		ó [o:]
polootevřené	é [ɛ:]		á [ʌ:]

I v případě dlouhých hlásek došlo v pozdní venetštině ke zjednodušení, vedoucí k jediné přední zavřené samohlávce (nezaokrouhlené 'í') a jediné zadní (nezaokrouhlené 'ű').

Dvojhlávky

Dvojhlávky jsou klíčovou částí fonemického systému venetštiny. V klasické venetštině mohou být jak dvojhlávky stoupové tak i klesavé.

Stoupavé dvojhlávky tvoří posloupnost (krátké) samohlávky a souhlávky klouzavé ('j' a 'w') resp, dalších sonant ('r', 'l', 'n', 'm'), tj. obdobně jako je tomu v baltských jazycích.

Klesavé dvojhlásky tvoří naopak sonanty (‘j’, ‘w’, ‘r’, ‘l’, ‘n’, ‘m’) následované samohláskami.

V pozdní venetštině byly klesavé dvojhlásky eliminovány tzv. metatezí, v níž si sonanty prohodily pozici se samohláskami (tj. například ‘ra’ se mění na ‘ar’). Tato změna se však plně prosadila jen v centrálním (týnském) nářečí, ale postupně se šíří na jih i sever venetského území.

Souhlásky

Souhláskový systém klasické venetštiny je jednoduchý, neboť obsahuje jen 11 fonémů (z nichž každý má jen jediný alofon). V češtině je 25 fonémů (počítaje i marginální ‘ř’ a ‘g’).

	labiály		dentály		palatály		veláry	
	v-	v+	v-	v+	v-	v+	v-	v+
nazály		m		n				
plosivy	p		t				k	
frikativy			s		š			
vibranty				r				
aproximanty		w		l		j		

Jedinou souhláskou, kterou nemáme v češtině je obouretné ‘w’, známé ovšem z angličtiny a slovenštiny.

V pozdní venetštině se systém mírně zkomplikoval palatalizací všech dentál a veláry ‘k’, které se nejdříve jevily jako alafony před ‘j’ nebo ‘i’ (resp. ‘í’), ty však byly ve většině dialektů kromě hradského fonemizovány

(k palatalizaci nedochází před 'i' z původního 'y' a v týnském dialektu se palatalizované hlásky ocitli i před ostatními vokály po metatezi stoupavých dvojhlásek).

	labiály		dentály		palatály		veláry	
	v-	v+	v-	v+	v-	v+	v-	v+
nazály		m		n	ɲ			
plosívy	p		t		ʈ / ɕ		k	
frikativy			s		ʃ / ʂ			
vibranty				r	ɽ			
aproximanty		w		l		ɭ/j		

Konkrétní výslovnost palatalizovaných hlásek se liší v jednotlivých nářečích. V hradském nářečí je palatalizace nevýrazná a příslušné hlásky jsou de facto jen mírně palatalizovanými variantami původních hlásek (v IPA zápise [nʲ], [tʲ], [kʲ], [sʲ], [rʲ], [ʲ]). V Pomořanském dialektu jsou však výsledkem plně palatalizované hlásky či dokonce frikativy/afrikáty tj. výslovnost hlásky označené grafémem 'ɲ' je obdobou českého 'ň' [IPA:ɲ], 'ʈ' je obdobné českému 'ť' [c], 'ɕ' odpovídá polskému 'ć' [tɕ], 'ʃ' pak polskému ś [ɕ], 'ɽ' je prakticky totožné s českým 'ř' [r] a 'ɭ' pak odpovídá slovenskému 'ŕ' [ʀ]. Týnské (centrální) nářečí je někde mezi těmito extrémy (nevznikají v něm frikativy). V obou severních nářečích však splynulo původní 'š' a nové 'ʃ' (to se ve týnském nářečí blíží výslovností českému 'š' [ʃ] v Pomořanech je bližší polskému měkkému 's' [ɕ]). I v těchto nářečích je však fonemická platnost těchto hlásek prozatím výrazně omezená (existuje jen málo minimálních párů).

Slovní přízvuk

Slovní přízvuk ve venetštině se výrazně liší od přízvuku v češtině. Je melodický, a není fixován na první slabiku. Je jen omezeně pohyblivý (může stát jen na prvních dvou slabikách) a jeho pozice (nikoliv však charakter) je predikovatelná na základě délky vokálního jádra prvních dvou slabik.

Venetský přízvuk zaujímá vždy dvě mory (minimální vokální délky), které se vyslovují s jinou výškou hlasu než nepřízvukné slabiky.

Při **stoupavém přízvuku** se první mora vyslovuje s mírně sníženým (hlubším tónem) a druhá s výrazněji zvýšeným. Při **přízvuku klesavém** je tomu naopak, první mora má mírně zvýšený tón a druhá výrazněji snížený.

Pozice přízvuku:

- je-li první slabika dlouhá (dvoumorová) tj. s vokálním jádrem tvořeným samohláskou či dvojhláskou, je přízvuk umístěn na ní.
- je-li první slabika krátká (jednomorová) a druhá dlouhá (dvoumorová), pak je přízvuk na druhé slabice
- jsou-li obě první slabiky jednomorové, je přízvuk rozložen mezi obě slabiky

Druh přízvuku:

Pokud slabika začíná přízvuknou hláskou (tj. sonantou), je přízvuk vždy stoupavý. Začíná-li hláskou nepřízvuknou (tj. oklusívou) může být přízvuk, jak stoupavý tak klesavý. Stoupavý je v případě, pokud byla okluzíva původně (ve starovenetštině) znělá, klesavý pokud byla neznělá.

Jednoslabičná slova (například krátké podoby předložek či spojek) jsou ve venetštině vždy příklonkami, tvoříce přízvučný celek s následujícím slovem.

Venetská abeceda

Venetská abeceda vznikla již ve starém domově Venetů (tj. na naší Zemi v oblasti Štětínského a Gdaňského zálivu). Vychází z některého ze staro-italských písmen (ty jsou odvozeny z řecké alfabety a jsou tak sourozenci latinského písma), nejspíše z písma italských Venetů (ti však pravděpodobně nebyli s baltskými Venety blížeji příbuzní).

Venetština využívá patnácti základních písmen, které odpovídají následujícím znakům české latinkové abecedy: **A, E, I, J, K, L, M, N, P, R, S, Š, T, U, W** (tučně jsou označeny hlásky převzaté ze staroitalského písma, ostatní byly dotvořeny později).

Další samohlásky se zapisují pomocí ligatur (slitků), jejichž původ je v rané starovenetštině, v níž byly tyto samohlásky dvojhláskami (ligatura je tvořena samohláskovým znakem, nad nímž je umístěn zjednodušený znak příslušné resonanty). Zápis však není historický, neboť pro každou samohlásku se využívá jen jediná ligatura bez ohledu na původní stav (některé z nich totiž mohly vzniknout z více různých dvojhlásek).

Následující tabulka uvádí transkripci znaku, jeho grafickou podobu ve venetském písmě, fonémy, jež reprezentuje v klasické venetštině a fonémy, zapisované tímto znakem v pozdní venetštině.

Pravopis klasické venetštiny byl do značné míry fonetický. Výjimkou je nerozlišování mezi krátkými a dlouhými samohláskami a nezapisování koncového 'ə' (obojí bylo zděděno ze starších fází jazyka).

V pozdní fázi jazyka toto omezení přetrvává, navíc dochází k určitému rozkolísání pravopisu dané především zjednodušením systému zavřených hlásek. Zatímco rozdíl mezi původním 'u' a 'ü' zachovávají jen nejkonzervativnější písaři (ostatní používají jen jednodušší grafém 'U'), tak v případě fonetického 'i' se používají oba grafémy a to buď podle originálního stavu (obdobu českého pravopisu 'i' a 'y') nebo pouze na místech, kde rozlišují palatalizaci dentál/velár (ta proběhla jen před původním 'i' nikoliv před 'y').

Palatalizace je vždy odvoditelná z následujícího grafému (nikoliv však fonému!) a proto se v písmu explicitně neoznačuje. Výjimkou je palatalizované 'š', které ve většině nářečí splynulo s původním 'š'. Zde sice převládá původní pravopis využívající znaku 'S', ale postupně se prosazuje i zápis se 'Š'.

V transkripci se důsledně používá archaický pravopis klasické venetštiny, neboť z něho lze mechanicky odvodit poklasickou fonetiku a různé přechodné pravopisy (což obráceně neplatí).

A	E	I	J	K	L	M
^	Ɑ	˙	ǀ	◁	↳	Ɱ
a, á	e, é	i, í	j	k	l	m
a, á	e, é	i, í (y, ý)	j	k, ƙ	l, ƚ	m
N	P	R	S	Š	T	Ü
Ɱ	Ɑ	Ɱ	›	Ɱ	Ɱ	˘
n	p	r	s	š	t	ü, , ú

n, ñ	p	r, ɾ	s, ʃ	š, (ʃ)	t, ʈ	u, ú
W	An	En	Aw	Ei		
Υ	â	ĕ	χ	Ĺ		
w	o, ó	ø, ø	u, ú	y, ý	klasická venet.	
w	o, ó	ø, ø	(u, ú)	(y, ý)	pozdní venet.	

Příklad:

новоčeský tvar:

kněz Boleslav (ve venetštině původní význam král Boleslav)

rekonstrukce pozdně baltoslovanského tvaru:

kuningas Baljeslawas

pozdně praslovanská výslovnost:

kъnędzъ Boľeslavъ

přibližný přepis výslovnosti v rané starovenetštině:

küningaš Baljeslāwāš

přibližný přepis výslovnosti klasické venetštiny:

künøkə Paljeslawə

výslovnost v pozdní venetštině (s přízvuky a vyznačenými slabikami):

ku-nø-kə pāl-je-sal-wə

trankskripce venetského písma:

KUNEnK PALJESLAW

zápis ve venetském písmu:

⋄N⋄⋄ ⋄^⋄_⋄^⋄

Poznámka k fontu *Talipar.ttf*

Tento font lze použít k zápisu klasické i pozdní venetštiny. Znaky jsou kódovány podle třetího řádku výše uvedené tabulky. V případě, že je tam uvedeno více znaků (např. 'a', 'á') lze využít libovolný z nich. Pro zápis znaků, které nejsou pohodlně dostupné na české či anglické klávesnici lze využít zástupných verzálek ('O' místo 'ø', 'S' místo 'š' a 'U' namísto 'ü').

Gramatika

Podstatné jméno

Tvaroslovný systém podstatných a přídavných jmen ve venetštině je oproti českému systému jednodušší, neboť:

- nerozeznává střední rod (jména středního rodu přešla k rodu mužskému)
- lokativ a instrumentál splynul s dativem (3. pádem), podobně jako ve staré řečtině či současné němčině

Na druhou stranu je venetština mnohem konzervativnější v případě koncovek, které nebyly tak radikálně zkráceny či pozměněny jako ve slovanských jazycích a lépe tak zachovávají pozdně indoevropský stav.

	a-kmen	á-kmen	u-kmen	i-kmen	kons.	Ra- kmen	Ra/i- kmen
	ot(ec)	teta	syn	zeť	máti	bratr	sestra
N.sg.	wat-ə	tet-á	sún-ə	šót-ə	máter	pratr-ə	sestr-a
G.sg.	wat-á	tet-ar	sún-ú	šót-ý	mátère	pratr-a	sestr-y
D.sg.	wat-aj	tet-aj	sún-aw	šót-ej	máterej	pratr-a	sestr-e
A.sg.	wat-ó	tet-an	sún-ó	šót-ó	máteró	pratr-o	sestr-ø
V.pl.	wat-e	tet-a	sún-ú	šót-ý	máterý	pratr-e	sestr-y
N.pl.	wat-ø	tet-ar	sún-awe	šót-eje	máter-á	pratr-ø	sestr-eje
G.pl.	wat-an	tet-an	sún-awan	šót-ejan	máter-an	pratr-a	sestr-ejan
D.pl.	wat-øšu	tet-ášu	sún-awšu	šót-ejšu	máter-šu	pratr-øšu	sestr-ašu
A.pl.	wat-or	tet-or	sún-awor	šót-ejor	máter-or	pratr-o	sestr-ejor
Df N.sg.	wata-jə	tetá-já	súnu-jə	šóti-jə	máter-já	pratra-jə	sestra-já
rod	M	F (M)	M	F (M)	F, M	M	F
český vzor	pán hrad muž stroj město moře stavení	žena růže předseda soudce		kost píseň (host)	kuře (kámen, tykev, loket, břímě)		

Z tabulky je zřejmé, že pro rozpoznání vzoru nestačí znalost nominativu singuláru. Z tohoto důvodu se ve slovnících kromě nominativu jednotného čísla uvádí i koncovka nominativu plurálu.

Valná většina jmen mužského rodu patří mezi a-kmeny a většina jmen ženského rodu náleží k á-kmenům. Relativně frekventované jsou též i-kmeny ženského rodu.

Výjimečné jsou mužské á-kmeny (činitelská jména odpovídající jménům vzoru *předseda* či *soudce* v češtině), mužské u-kmeny (na rozdíl od praslovanštiny je jich ale několik desítek), mužské i kmeny a konsonantické kmeny (které navíc některé tvary sdílejí s i-kmeny).

Tzv. sonorní Ra- či Rá- byly původně běžnými a- resp. á-kmenovými jmény. Koncová slabika však začínala seskupením TR, kde T je nesonorní souhláska a R sonora (j, w, r, výjimečně n či m). Sonora se konci fáze klasické venetštiny začala považovat za součást vokálního jádra slabiky, které mohly být dvoumorové (např. TRa), třímorové (např. TRá, TRaj) či dokonce čtyřmorové (např. TRán). Třímorové a čtyřmorové slabiky se však při přechodu ze staré venetštiny důsledně krátily na dvoumorové, což vedlo ke zkrácení samohlásek a/nebo zániku koncové sonory. Výsledkem byly vzory s výrazně redukovanými koncovkami s častou homonymií (u ženských Rá-kmenů až na dvě výjimky vznikla jednotná koncovka '-a').

Proto byly Rá-kmeny ve většině pádů kromě nominativu singuláru a dativu plurálu nahrazeny tvary převzatými z tzv. Ri-kmenů, které homonymií netrpěly. Nakonec původní Ri kmeny s Rá kmeny zcela splynuly (převzetím původního á-kmenového nominativu sg. a dativu pl.).

Určité tvary

Hlavní inovací venetštiny jsou tzv. určité tvary podstatných a přídavných jmen, které odpovídají tvarům s určitým členem v moderních evropských jazycích (ve skutečnosti vnikly fúzí kmene a ukazovacího zájmena *jeja/jajá* ve funkci členu)

Určité tvary podstatných a přídavných jmen mají následující funkce:

1. u podstatných jmen určují, že daný objekt je jasně identifikovatelnou entitou (nikoliv libovolným zástupcem), například tím, že již byl zmíněn. Pokud je podstatné jméno rozvíto adjektivním přívlastkem (či několika přívlastky), pak je v určitém tvaru první rozvíjející přídavné jméno. V určitém tvaru mohou být i vlastní jména (pokud byla dříve zmíněna) či podstatná jména rozvíta zájmeny (pokud odkazují k již zmíněnému objektu)
2. u přídavných jmen, které nerozvíjejí podstatné jméno se využívají k substantivizaci (pokud je toto jméno rozvíto jiným přídavným, pak jsou obě přídavná jména v určitém tvaru)
3. v konstrukci superlativu

Přídavná jména

Přídavná jména se ve venetštině skloňují zcela stejně jako jména podstatná, jejich rod je však určen rozvíjeným substantivem (resp. u zpodstatnělých rodem přirozeným).

Valná většina adjektiv se skloňuje podle a/á-kmenů, výjimkou je pouze několik tzv. i-kmenových adjektiv (skloňují se v obou rodech podle i-kmenů).

příklady i-kmenových adjektiv : *wela* (velký), *měka* (měkký), *klopa* (hluboký), *wúša* (vysoký), *swapata* (svobodný).

Stupňování

Venetština má kromě základního tvaru (pozitivu) speciální tvar jen pro **komparativ**. Vzniká rozšířením kmenu o příponu '-iš-'.

môtra/môtra (moudrý), komparativ: *môtriša/môtriša* (moudřejší)

wúša/wúša (vysoký), komparativ: *wúšiša/wúšiša* (vyšší)

Superlativ se ve venetštině vyjadřuje opisem: *komparativ-def jí-gen.pl* či (méně často) *komparativ-def jišu gen.pl.* kde *komparativ-def* je určitý tvar komparativu (se členem).

wúšišajə jí-markan (nejvyšší z koní, doslova vyšší-ten z koní) či (s nezkrácenou předložkou) *wúšišajə jišu markan*.

Zatímco komparativ musí být vždy v určitém tvaru, je použití členu u podstatného jména dáno kontextem. Tj. pokud je superlativ absolutní, tak podstatné jméno člen nemá (nejvyšší ze všech koní), v případě superlativu relativního (vztaženého k předem definované skupině) jej naopak má (*wúšišajə jí-markajan*, doslova vyšší-ten z koní-těch, označuje nejvyššího koně z určité předem určené skupiny například stáda.)

Ve venetštině vysokého stylu se u superlativních konstrukcí zachoval relikv dvojného čísla (duálu), pokud se jedná o porovnání ve skupině právě dvou objektů.

wúšišajə jí-markaw (vyšší ze dvou koní)

	a-kmen	á-kmen	u-kmen	i-kmen	kons.	Ra-kmen	Rá/i-kmen
	ot(ec)	teta	syn	zeť	máti	bratr	sestra
G.du.	wat-aw	tet-aw	sún-awaw	šót-ejaw	máter-aw	pratr-ejaw	sestr-ejaw

Typickou koncovkou genitivu duálu je *'-aw'*, která se u i-kmenu, kmenů konsonantických a sonorních (Ra,Rá/i) připojuje za kmen rozšířený o *'-ej'*

(původní tvar i-kmenů, u Ra-kmenů je to výjimečné přijetí), u u-kmenů se připojuje za funkčné obdobné rozšíření '-aw-'.

Adjektivní příslovce

Adjektivní příslovce se ve venetštině tvoří příponou '-ú' (resp. '-u' u so-norních kmenů).

wúšú (výše)

møtru (moudře)

Komparativ se stejně jako u adjektiv tvoří příponou '-iš-'.

møtrišú (moudřeji)

Pro superlativ se využívá stejný opis jako u adjektiv (komparativ však ne-může být v určitém tvaru).

møtrišú jí-ljutejan (nejmoudřeji z lidí)

Zájmena

Ukazovací zájmena

Skloňování ukazovacích zájmen vychází ze skloňování a/á-kmenů. Vý-jimkou jsou tvary genitivu a dativu singuláru mužských kmenů, které mají zvláštní tvary (odpovídající tvarům *toho resp. tím* v češtině).

Ženské tvary v singuláru jsou rozšířeny o příponu '-ja', která pravdě-podobně vznikla zjednodušením spojení **tá já, *tar jar, *tan jan* tj. *ta ona, té oné*, atd.), jež tak odstranily nevýhodnou homonymii s některými tvary plurálu.

	ten	ta
--	-----	----

N.sg.	tetə	tajá
G.sg.	taka	tajar
D.sg.	tami	tajaj
A.sg.	tó	tajan
N.pl.	tó	tar
G.pl.	tan	tan
D.pl.	tóšu	tášu
A.pl	tor	tor

Tvar *tatə* namísto očekávaného **tə* vznikl rozšířením reduplikací, neboť původní tvar obsahuje jen krátkou slabiku a nemohl by nést přízvuk.

Podle tohoto vzoru se skloňují i zájmena *sesə/sajá* (tento, tato), *wanə/wanajá* (onen, ona) a především zájmeno *jejə/jajá*, užívané:

1. jako osobní zájmeno třetí osoby (on, ona, oni, ony)
2. jako člen připojovaný v určitých tvarech (v tomto případě nenese přízvuk a tak nedochází k reduplikaci v nominativu sg., v singuláru ženského rodu se užívá původních krátkých tvarů *já, jar, jaj, ja*).

Osobní zájmena

	já	ty
N.	wáš	tű

G.	mene	tepe
D.	meni	tepi
A.	menø	tepø
	my	vy
N.	mé	wé
G.	násan	wásan
D.	nášu	wášu
A.	násor	wásor

Ve funkci osobních zájmen třetí osoby se ve venetštině používá původem ukazovací zájmeno *jeja/jajá*.

Privlastňovací zájmena vyšla ve venetštině z užívání, namísto toho se používají osobní zájmena ve druhém pádu, jež se uvádějí za rozvíjeným jménem (jmennou skupinou).

tamə mene (můj dům), *pøstə jaka* (jeho pěst), *šemijá násan* (naše země)

Číslovky

Systém číslovek ve venetštině odpovídá českému (a tím i obecně) slovanskému systému a zřetelný je i stejný původ (v obou jazycích však došlo k četným redukčním slabik).

číslo	základní číslovka	řadová číslovka
1	jónə, jóná (a/á-kmen sg.)	pirwajə

2	tweje (i-kmen.pl)	wótrajə
3	treje (i-kmen.pl)	tretajə
4	ketreje (i-kmen.pl)	keturtajə
5	pótə (i-kmen.sg.)	pótajə
6	šestə (i-kmen.sg.)	šestajə
7	setmə (i-kmen.sg.)	setmajə
8	wasmə (i-kmen.sg.)	wasmajə
9	newtə (i-kmen.sg.) arch. newótə	newtajə arch. newótajə
10	tešótə (i-kmen.sg.)	tešótajə
100	jønštə (a-kmen.sg)	jønštajə
1000	tústə (i-kmen.sg) arch. túsótə	tústajə arch. túsótajə

Číslovky v rozmezí jedenáct až devatenáct mají tvar *základní-číslovka* + „na“ + *dativ slova deset*, běžně se však zkracují (s běžnou eliminací slabiky 'tešó').

11: jónə ná(tešó)tej

12: tweje ná(tešó)tej

Desítky 20-40 jsou vyjádřeny spojením základní číslovky a slova deset v nominativu plurálu:

20: twe(je)tešóteje

30: tre(je)tešóteje

40: ktre(je)tešóteje

Desítky 50-90 vznikají spojením základní číslovky a slova deset v genitivu plurálu.

50: pŕ(tə)tešŕtejan

60: šes(tə)tešŕtejan

70: se(tmə)tešŕtejan

80: was(mə)tešŕtejan

90: newtešŕtejan (vždy zkrácené)

Podobně jsou konstruovány i stovky a tisíce.

200: twe(je)štŕ (venetština nezachovala původní duál).

500: pŕ(tə)štan

2000: twe(je)tústeje

5000: pŕ(tə)tústejan

Číslovka jedna se váže se s nominativem jednotného čísla, číslovky dvě až čtyři s nominativem množného čísla, ostatní číslovky se váží s druhým pádem množného čísla (systém je tedy stejný jako v češtině).

Sloveso

Venetský slovesný systém se od českého liší především neexistencí kategorie vidu, což je kompenzováno složitějším systémem časů. O něco bohatší je i nabídka neurčitých tvarů.

U většiny sloves lze všechny slovesné tvary odvodit ze dvou kmenů. **Prézentní kmen** uvozuje všechny tvary přítomného času, imperfektivních příčestí a tvarů rozkazovacích. **Infinitivní kmen** je základem infinitivu, větši-

ny přičestí a také tzv. aoristu vyjadřujícího ukončené děje neodehrávající se v přítomnosti.

Na základě kmenotvorných přípon lze většinu venetských sloves rozdělit do tříd, jejichž obdoby najdeme i v češtině.

		infinitivní kmen			prézentní kmen		
třída	<i>příklad kořene</i>	kmen. přípona	<i>venet. infinitiv</i>	<i>český infinitiv</i>	kmen. přípona	<i>venet. 3.sg.</i>	<i>český 3.sg.</i>
1.A	nes-	-Ø-	nes-atý	nés-ti	-Ø-	nes-eti	nes-e
1.B	krü-	-Ø-	krü-tý [kurtí]	krý-ti	-j-	krü-j-eṭi [kurjeṭi]	kry-j-e
1.C	stá-	-Ø-	stá-tý	stá-ti	-j-	stá-n-eṭi	sta-n-e
2. A	pir- per-	-á-	pir-á-tý	br-á-ti	-Ø-	per-eti	ber-e
2.B	pis- pýs-	-á-	pis-á-tý [pisátí]	ps-á-ti	-j-	pýs-j-eti [píšeṭi]	píš-e
3	pras-	-í-	pras-i-tý [paršití]	prosi-ti	-í-	pras-í-ṭi [paršití]	pros-í-
4	wýt-	-é-	wýt-é-tý	vid-ě-ti	-í-	wýt-í-ti	vid-í-

Ve většině případů oba kmeny se liší jen různou kmenotvornou příponou či jsou dokonce identické. U některých kmenů však dochází i ke změně souhlásky kořene, jež často vychází praindoevropského ablautu.

Ve venetštině existují vždy dvě sady koncovek připojovaných ke kmeni. Jedna se připojuje ke kmenům uzavřeným (tj. zakončeným souhláskou) druhá k uzavřeným (zakončeným souhláskou či dvojháskou). Z výše uve-

dené tabulky lze například odvodit, že koncovka infinitivu je '-atý' u kmenů uzavřených a '-tý' u kmenů otevřených.

Poznámka: kmen s kmenotvornou příponou '-j-' se chová jako uzavřený (tj. '-j-' netvoří s koncovou samohláskou kořene dvojhlásku).

U několika málo sloves existují dva či výjimečně tři přítomní kmény. Přehled těchto tzv. vícekmenných sloves je uveden na konci kapitoly. Až na tento rozdíl se však od ostatních sloves neliší (ve venetštině nejsou na rozdíl od slovanských jazyků tzv. nepravidelná slovesa).

Neurčité tvary

Ve venetštině existuje sedm neurčitých tvarů slovesa: infinitiv (neurčitek) a šestice příčestí (participií).

Infinitiv má stejný původ jako ve slovanských jazycích a i jeho použití je obdobné (netvoří však složený budoucí čas jako v češtině).

otevřený kmen	IK + tý	stá-tý	stá-ti
uzavřený kmen	IK + atý	nes-atý	nés-ti

U některých sloves s uzavřeným infinitivním kmenem lze užít i koncovku '-tý' a to tehdy, pokud výsledek odpovídá fonotaktice venetštiny. Jedná se tedy jen o kmény zakončené hláskou 's' nebo hláskou 't', jež se stejně jako v ostatních baltoslovanských jazycích před 't' mění na 's'. Kromě několika frekventovaných sloves je však použití tohoto tvaru archaické.

Příklady: *nestý* (namísto *nesatý*), *westý* (namísto *wedatý*)

Systém participií ve venetštině je rozsáhlejší pravidelnější než je tomu ve slovanských jazycích a lze ho popsat schématem:

participium	imperfektivní	perfektivní	rezultativní
--------------------	---------------	-------------	--------------

činné (aktivní)	PK + jótjə/ótjə	IK + wüşjə/üşjə	IK + lə/-alə
trpné (pasivní)	PK + mə/amə	IK + nə/enə	IK + tə/etə

Participia se využívají v těchto konstrukcích:

1. *přechodníky*

Imperfektivní přičestí odpovídá přechodníku přítomnému, perfektivní přechodníku minulému, rezultativní vyjadřuje předčasný děj se stále existujícími (a pro komunikující relevantními) důsledky. V tomto použití používají nesklonnou příslovečnou koncovku '-ú/u'. Přechodníkové konstrukce jsou ve venetštině běžně používány.

2. *slovesná činná a trpná adjektiva*

v tomto použití se běžně skloňují (jako a/á-kmeny) a používají se i určité (determinované) tvary

3. *součást složených časů* (včetně trpných konstrukcí)

v tomto použití se využívají jen v nominativu, zachovávají však rodu číslo

Trpná přičestí navíc tvoří základ **podstatných jmen slovesných**, jež pojmenovávají činnost resp. výsledek činnosti (u rezultativních přičestí).

pýsj-amijə = psaní (opakované resp. s neomezeným trváním)

pisá-nijə = napsání (jednorázové)

pisá-tijə = něco napsaného, dopis (zastarale psaní)

Slovesný čas

Základním prostředkem vyjádření gramatického času ve venetštině jsou dva tzv. **jednoduché časy**.

Přítomný čas

Přítomný čas (prézens) vyjadřuje neukončený aktuálně probíhající děj. Využít ho lze i pro popis opakovaných dějů, které sice aktuálně neprobíhají, ale probíhali v minulosti a lze očekávat, že budou probíhat i v budoucnosti. V tomto použití mu však konkuruje složený čas *přítomný imperfektiv* (viz níže).

Tento čas tudíž ve většině případů odpovídá českému přítomnému času sloves nedokonavých (přičemž některé koncovky jsou stejné jako v češtině).

	uzavřené kmeny		otevřené kmeny	
1.sg.	PK + ami	nesami	PK + mi	wýtími
2.sg.	PK + eşi	neseşi	PK + şı	wýtíşi
3.sg.	PK + eţi	neseţi	PK + ıı	wýtíıı
1.pl.	PK + eme	neseme	PK + me	wýtíme
2.pl.	PK + ete	nesete	PK + te	wýtíte
3.pl.	PK + óıı	nesóıı	PK + ıı	wýtíıı (= 3.sg)

Nepravidelně se skloňují tzv. **vícekmenná slovesa**, jež využívají dvou přezetných kmenů (původem jsou to atematické kmeny). Vlastní přítomní kmen se využívá jen u třetí osoby plurálu (a také u imperfektivních přičestí

a rozkazovacích tvarů), zatímco u ostatních tvarů se využívá zkrácený (otevřený) tvar.

	prezentní kmen	3.pl.	zkrácený kmen	3.sg.
dát	tat-	tatóti	tá-	táti
jíst	jet-	jetóti	jé-	jěti
vědět	wet-	wetóti	wé-	wěti
být	s-	sóti	jes-	jesti (!)

Sloveso *být* má kromě dvou přítomných kmenů i další nepravidelnosti. Krátký kmen se chová jako otevřený, přestože končí samohláskou. Navíc existují speciální tvary s infinitivním kmenem a přítomnými koncovkami, která mají funkci tzv. subjunktivu, jenž se využívá v kondicionálních konstrukcích (obdoba českého 'bych' + *l-ové přičestí*), ale lze ho využít i samostatně (s významem kondicionálu slovesa *být*).

1.sg.	půmi	byl bych
2.sg.	půši	byl bys
3.sg.	půti	byl by
1.pl.	půme	byli bychom
2.pl.	půte	byli byste
3.pl.	půti	byli by

Aorist

Tento jednoduchý čas vyjadřuje ukončené či jednorázové děje v minulosti či budoucnosti (konkrétní časové zařazení lze zjistit jen z kontextu).

Odpovídá tak českým dokonavým slovesům a to jak v základním tvaru (jenž je formálně časem přítomným s významem budoucnosti) tak ve tvaru času minulého (dokonavé préteritum).

Tento čas se také používá jako hlavní vyprávěcí čas (stejně jako v češtině dokonavé préteritum), k němuž se vztahují relativní časy (typicky s imperfektivním přičestím).

	uzavřené kmeny		otevřené kmeny	
1.sg.	IK + <i>ó</i>	nes <i>ó</i>	IK + <i>só</i>	wýt <i>ésó</i>
2.sg.	IK + <i>a</i>	nesa	IK + <i>sa</i>	wýt <i>ésa</i>
3.sg.	IK + <i>e</i>	nese	IK + <i>se</i>	wýt <i>ése</i>
1.pl.	IK + <i>ame</i>	nesame	IK + <i>sme</i>	wýt <i>ésme</i>
2.pl.	IK + <i>ate</i>	nesate	IK + <i>ste</i>	wýt <i>éste</i>
3.pl.	IK + <i>ó</i>	nes <i>ó</i>	IK + <i>só</i>	wýt <i>ésó</i>

Historická poznámka: Většinu tvarů venetského aoristu lze odvodit ze tvarů aoristu praslovanského (s typickými sigmatickými tvary u otevřených kmenů). Výjimkou je tvar druhé osoby množného čísla, kde je očekávaný tvar přípony '-ete' a druhé osoby čísla jednotného, kde by bylo lze očekávat přípony '-er' resp '-ser'. Zatímco u množného čísla je pravděpodobným důvodem odlišení od homonymních tvarů přítomnosti, jsou přípony '-a' / '-sa' skutečnou záhadou.

Sloveso 'být' tvoří aorist ze dvou infinitivních kmenů. Základním kmenem je kmen 'pů-', jímž tvořený aorist se využívá pouze pro minulost. Naopak kmen 'pút-' má význam budoucnosti (tzv. **futurální aorist**) a stejně jako v češtině se využívá ve složených tvarech.

Složené časy

Složené časy tvořené pomocným slovesem 'být' a příčestím umožňují vyjadřovat i komplexnější časové vztahy včetně časů relativních. V mluvené podobě jazyka se využívají spíše výjimečně a i v psané venetštině se dává přednost tvarům jednoduchým, pokud časové zařazení i průběh vyplývá z kontextu.

Sloveso 'být' může mít tvar přítomného času (přítomný kmen 'jes-'/s-'), běžného aoristu (kmen 'pů-') nebo aoristu futurálního (kmen 'pút-')

označení času	absolutní použití	relativní použití	přibližný český ekvivalent
přítomný imperfektiv	opakovaný děj probíhají v minulosti a také budoucnosti (a nepovinně i v současnosti) [1]	-	dělává
přítomný perfektiv	děj ukončený v nedaleké minulosti [3]	-	právě udělal
přítomný resultativ	děj probíhající v minulosti s následkem v přítomnosti	-	má uděláno
minulý imperfektiv	opakovaný děj v minulosti (nikoliv už v přítomnosti)	souběžný děj s jiným minulým dějem	dělával dělal
minulý perfektiv	ukončený/jednorázový děj v minulosti [2]	děj ukončený před jiným minulým dějem	udělal
minulý	-	děj ukončený před jiným	měl uděláno

resultativ		minulým dějem s následky zasahujícími tento děj	byl dělal
budoucí imperfektiv	opakovaný děj v budoucnost	souběžný děj s jiným budoucím dějem	bude dělat bude dělávat
minulý perfektiv	ukončený/jednorázový děj v budoucnosti [2]	děj ukončený před jiným budoucím dějem	udělá
budoucí resultativ	-	děj ukončený před jiným budoucím dějem s následky zasahujícími tento děj	bude mít uděláno

[1] **přítomný imperfektiv** je využíván jen zřídka (většinou postačuje použití jednoduchého přítomného času). Všimněte si, že tvar formálně odpovídající anglickému průběhovému času přítomnému je využíván pro neaktuální děj a jednoduchý minulý čas pro děje aktuální (tj. oproti angličtině právě naopak).

[2] tyto tvary lze nahradit prostým aoristem. Používají se proto jen zřídka v situacích, kdy časové zařazení minulost/budoucnost nevyplývá z kontextu resp. jako relativní čas vztažený k základnímu ději vyjádřenému aoristem.

[3] **přítomný perfektiv** se využívá relativně často a to i mluvené řeči. Je využíván bez ohledu na to zda, tento děj má důsledek v současnosti či nikoliv. Časový rámeček je dán kontextem, ale běžně se jedná o stejný jeden den.

Trpné konstrukce

Složené tvary lze využívat i s trpnými přičestími a lze tak tvořit i opisné trpné konstrukce. Stejně jako v češtině a ostatních slovanských jazycích se i ve venetštině dává přednost tvarům s reflexivním zájmenem a opisné tvary se používají především v psané podobě jazyka.

V případě trpných konstrukcí má přítomný imperfektiv význam prostého přítomného času, a minulé resp. budoucí perfektivy nahrazují aorist. Proto se používají relativně často, zatímco ostatní tvary (např. resultativy) jsou užívány jen zřídka.

Podmiňovací způsob

Podmiňovací způsob (kondicionál) se tvoří spojením subjunktivu slovesa 'být' s přičestím významového slovesa. Kondicionál s imperfektivním a perfektivním přičestím odpovídá přítomnému kondicionálu s nedokonavým resp. dokonavým slovesem. Kondicionál s resultativním přičestím odpovídá přibližně českému minulému kondicionálu s významem nereálnosti děje.

Rozkazovací způsob

Tvary rozkazovacího způsobu se tvoří z přítomného kmene připojením speciálních koncovek, jejichž charakteristickým rysem je hláska 'y'. U sloves třetí a čtvrté třídy s přítomným kmenem končícím na '-í' tato přípona odpadá (tzv. zkrácený přítomný kmen ZPK).

2.sg.	(Z)PK + y	bery	wýty
1.pl.	(Z)PK + yme	beryme	wýtyme
2.pl.	(Z)PK + -yte	beryte	wýtyte

Rozkazovací způsob slovesa 'být' se tvoří od futurálního kmene 'pút'.

Předložky

Jádro venetských předložek tvoří primární předložky vyjadřující prostorové vztahy, které odpovídají předložkám užívaným i ve slovanských jazycích.

Existují však dva základní rozdíly:

- prostorové předložky se pojí se **třemi pády**. Kromě dativu/lokálu, jež vyjadřuje statické umístění a akuzativu, vyjadřujícího směr k danému umístění, se využívá i genitiv pro směr z (od) daného místa. U základních umístění existují i předložky vyjadřující směrování přes, ty však jsou stejně jako v slovanských jazycích tvořeny od jiných základů (a váží se až na jedinou výjimku s akuzativem).
- nejčastěji užívané předložky mají jednoslabičný zkrácený tvar, který přejímá přízvuk (tj. jedná se o příklonky). Ty se využívají výrazně častěji než nezkrácené (dvojslabičné) tvary a píší se dohromady s následujícím slovem (v přepise jsou odděleny pomlčkou, ta se nicméně ve venetštině nepoužívá).

	umístění	směr do	směr od	směr přes
uvnitř	jinu (jó-) + D [v]	jinu (jó-) + A [do, v]	jišu (jí-) + G [z]	kersu + A [skrz]
v okolí [1]	wawu (wú-) + D [u]	kunu (kú) + D [k]	watu (wá-) + G [od]	wapu + A [okolo, ob]
na povrchu [2]	ná- + D	ná- + A	ná- + G	pá- + D [po]
nad	natu + D	natu + A	natu + G [zponad]	persu + A [přes]

pod	patu + D	patu + A	patu + G [zpod]	
za	satu + D	satu + A	satu + G [zpoza, zeza]	
před	pertu + D	pertu + A	pertu + G [zpřed]	
mezi	metju + D	metju + A	metju + G	
mimo	mýmu + D	mýmu + A	mýmu + G	nišu + A

[1] v případě umístění v (blízkém) okolí se stejně jako v češtině používá trojice předložek (u, k, od), přičemž předložka 'k' se váže s dativem!

[2] u předložky 'na' se ve venetštině používá jen zkrácený (příklonkový) tvar.

Mezi další primární předložky patří:

pesu + G = bez

sunu (sú-) + D = s (společně s)

šinu (ští-) + D = s (prostřednictvím)

wapu + D = o čem (formálně schodná s předložkou 'okolo' avšak váže se s dativem).